

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет іноземних мов
Кафедра теорії та практики іноземних мов**

Кожевнікова Ольга Русланівна

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОСОДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ МОВЛЕННЯ
СУЧАСНИХ ЖІНОК З ВИСОКИМ ПРОФЕСІЙНИМ СТАТУСОМ: НА
МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКИХ ІНТЕРВ'Ю**

Спеціальність 035.041 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська

РЕФЕРАТ

на
випускню кваліфікаційну роботу
за освітньою програмою
«Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»

Умань – 2023

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: д-р пед. наук, професор Білецька І. О.

РЕЦЕНЗЕНТ: д-р пед. наук, професор Комар О. С.

Захист відбудеться 30.05.2023 р. о 9.00 на засіданні ЕК факультету іноземних мов.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі теорії та практики іноземних мов, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 405.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ МОВЛЕННЯ	9
1.1. Основні підходи до вивчення впливу гендера на комунікативну поведінку в гендерній лінгвістиці	9
1.2. Відображення соціально-статусних особливостей у мовному репертуарі жінок та чоловіків.....	Error! Bookmark not defined.
1.3. Гендерна варіативність в соціофонетиці. Відображення гендера у звучанні мови.....	Error! Bookmark not defined. 6
1.4. Місце жінки в сучасному професійному світі та деякі комунікативні стратегії жінок-керівників	Error! Bookmark not defined. 2
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО- ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	42
2.1. Відбір матеріалу та методів дослідження	42
2.2. Мовний портрет сучасної британської жінки.....	43
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	48
3.1. Мовні портрети жінок-інформантів	48
3.2. Загальні висновки комплексного аналізу мовлення успішних жінок	58
3.3. Просодичні особливості мовлення жінок-інформантів	68
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	99

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасне мовознавство характеризується стійкою увагою до антропоцентричних чинників у мові. Вивчаючи мову крізь призму людського фактору, вчені зосереджуються на дослідженні конституційних ознак особистості, серед яких важливе місце посідає гендер – специфічний набір культурних характеристик, які детермінують комунікативну поведінку чоловіків і жінок та характер їх взаємодії між собою.

Вивчення гендерної проблематики у мові залишається одним з пріоритетних напрямків досліджень вітчизняних та західних мовознавців і гендерологів. Їх праці мають на меті не лише аналіз та підсумок статусу мови в суспільстві, але й спробу довести, що мова є не тільки продуктом діяльності тієї чи іншої спільноти, а й інструментом становлення культурної і гендерної ідентичності особистості.

Гендерній проблематиці у мовознавстві присвячена велика кількість праць дослідників (Т. Гундорова, Л. Ірігарей, Д. Камерон, А. Кириліна, Ю. Крістева, Ж. Лакан, Р. Лакоф, М. Талбот, Д. Таннен, І. Халеева та ін.). Гендерний підхід до аналізу мовних явищ значно розширює ряд науковців (О. Бессонова, Н. Борисенко, О. Горошко, О. Дудолодова, Г. Емірсуйнова, І. Зикова, А. Кириліна, М. Колесникова, О. Козачишина, І. Кузнєцова, А. Мартинюк, Л. Ставицька, В. Телія, І. Халеева та ін.).

Лінгвістична реальність, що є підґрунтям для аналізу гендера, створюється дискурсом – мисленнєво-комунікативною діяльністю, що постає як сукупність процесу і результату та включає екстралінгвальний і суто лінгвальний аспекти, за якими криється особлива семантика, що реалізується у певному наборі різномірних одиниць мови (Р. Водак, Т. ван Дейк, В. Красних, М. Макаров, Ю. Степанов, І. Шевченко, Д. Шифрін та ін.).

У зв'язку з перерозподілом традиційних соціальних ролей чоловіки й жінки у суспільстві та, зокрема, зміцненням соціальної ролі жінки, дедалі більшу увагу дослідників привертає проблема залежності мови людини від її статевої приналежності.

Жіноча мова є предметом чисельних гендерних досліджень, які дозволили виявити її специфічні особливості на всіх мовних рівнях. У центрі вивчення постають особливості (насамперед просодичні) мови сучасної британської високостатусної жінки, яка досягла успіху у професійній сфері.

Щоб уникнути різних трактувань, необхідно відзначити, що у роботі під високим статусом розуміється «значне становище групи й активний вплив на динаміку стосунків групи» [54].

Невід'ємною рисою гендерних досліджень є міждисциплінарність. Теоретичною основою цього дослідження послужили праці вітчизняних та зарубіжних лінгвістів у галузі соціолінгвістики та соціофонетики (Г. Абрамова, Ю. Алишева, М. Безбородова, В. Беліков, Є. Бура, Н. Вахтін, Є. Головка, Є. Земська, Т. Єрофєєва, В. Карасик, М. Китайгородська, Л. Крисін, Д. Кристал, У. Лабов, С. Леорда, Н. Мечковська, Т. Медведева, Н. Просунцова, Є. Романова, І. Степкіна, М. Савінова, Н. Традгіл, Т. Шевченко та ін.), гендерної лінгвістики (Є. Бакушева, К. Вест, Д. Ганнен, П. Екерт, О. Єгорова, О. Каменська, Д. Кемерон, А. Кириліна, Дж. Коатс, І. Коноваленко, І. Костікова, Б. МакЕліні, С. МакКоннел–Гінет, Л. Малані, Р. Потапова, В. Потапов, П. Сміт І. Стернін, І. Халєєва, Дж. Холмс, П. Фішман та ін.), прагмафонетики та риторики (М. Блох, Г. Винокур, Ю. Караулов, А. Міхальська, М. Соколова, Е. Фрейдіна, Л. Чікілева та ін.), соціології (Ю. Волков, І. Мостова, К.Фокс та ін.).

Незважаючи на те, що вивченню впливу гендеру на мовленнєву поведінку чоловіків та жінок присвячено велику кількість робіт, досі не зрозуміло, чи гендер є визначальним фактором в усній комунікації. У нашому дослідженні представлена спроба встановити, як корелюють у мові такі компоненти соціального статусу, як статеві і професійна приналежність, і що є з цих чинників найбільш значущим для просодичного оформлення жіночого мовлення.

Актуальність нашого дослідження зумовлена інтересом сучасної лінгвістики до вивчення проявів різноманітних соціальних характеристик

промовців (стать, вік, етнічна та професійна приналежність тощо) у мові, що звучить.

Сукупність перерахованих вище факторів визначає вибір теми випускної кваліфікаційної роботи: **«Особливості просодичного оформлення мовлення жінок з високим професійним статусом: на матеріалі британських інтерв'ю».**

Метою дослідження є виявлення просодичної реалізації мовлення жінки з точки зору відображення в ній маркерів гендерної приналежності та високого професійного статусу.

Відповідно до мети роботи були зреалізовані наступні **завдання**:

1. Розглянути основні поняття і напрями гендерної лінгвістики з метою виявити характеристики типової жіночої комунікативної поведінки.
2. Вивчити питання про вплив соціально-статусних факторів на просодичне оформлення мовлення.
3. З'ясувати роль жінки в сучасному професійному світі та описати деякі мовні стратегії жінок-керівників.
4. Описати комунікативні та просодичні характеристики, що притаманні традиційно жіночій комунікативній поведінці.
5. Узагальнити прояви гендерних, вікових, психологічних і професійних характеристик у мові та скласти мовний портрет сучасної британської статусної жінки (на матеріалі британських інтерв'ю).
6. Виявити прагматико-дискурсивні особливості мовлення жінки, яка досягла професійного успіху.
7. Встановити фонетичні особливості мовлення впливових жінок відповідно до професійної діяльності.
8. Виявити роль фонетичних засобів у формуванні іміджу в певній професійній сфері.

Об'єктом дослідження є спонтанні монологічні висловлювання статусних британських жінок із різних професійних сфер, реалізовані в рамках інтерв'ю.

Предметом дослідження виступають просодичні характеристики мови, досліджувані як соціально-статусні індикатори.

Відповідно до поставленої мети та завдань в роботі був використаний комплекс **методів**:

- метод теоретичного аналізу наукових публікацій з метою з'ясування розробленості проблеми на сучасному етапі;
- метод суцільної вибірки, який дозволив проаналізувати матеріал;
- метод прагматико-дискурсивного аналізу;
- метод «мовленнєвого портретування»;
- метод фонетичного аналізу;
- дескриптивний метод;
- методика кількісних підрахунків, необхідних для виявлення гендерних особливостей мовної поведінки;
- узагальнення і систематизація.

Матеріалом для дослідження слугували аудіозаписи інтерв'ю з успішними британськими жінками – представницями різних професійних сфер. У фокусі дослідження були розгорнуті монологічні висловлювання інформантів. Джерелом інформації про успішних британських жінок послужив список 100 найвпливовіших жінок Великобританії, який щорічно публікує радіослужба компанії BBC Radio 4.

Теоретичне значення роботи полягає у встановленні тенденції варіативності фонетичних засобів, зумовлених гендерною та професійною приналежністю мовців, а також особливостями екстралінгвістичної ситуації. Описано фонетичні характеристики мови сучасних британських жінок, які досягли професійного успіху та суспільного визнання з урахуванням їхньої належності до певного професійного середовища. Отримані результати доповнять наявні відомості про просодичні аспекти жіночої мови та можуть сприяти подальшій розробці проблем соціальної варіативності англійської мови.

Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування її висновків та матеріалів у курсах теоретичної фонетики англійської мови (при розгляді питань, пов'язаних із соціальною та фоностилестичною варіативністю мови), на заняттях з практичної фонетики, а також під час підготовки спецкурсів з соціофонетики. Отримані в ході дослідження спостереження та висновки можуть бути корисними для розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та практики іноземних мов, Лабораторії лінгвокультурології та зіставної лінгвістики, зібраннях студентської проблемної групи «Сучасні тенденції розвитку лексикології англійської мови» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та доповідалися на науково-практичних конференціях різного рівня: V Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст» (Умань, 20 жовтня 2022 р.), III Міжнародній студентській науковій конференції «Цифровізація науки та сучасні тренди її розвитку» (Умань, 11 листопада 2022 р.), IV та V Всеукраїнській студентській науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації» (Умань, 18 березня 2022 р.; Умань, 17 березня 2023 р.), I науково-методичному семінарі «Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення» (Умань, 23 листопада 2022 р.), I Міжнародній науковій конференції «Сучасно-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи» (Житомир, 27-28 квітня 2023 р.).

Публікації автора. Основні положення випускної кваліфікаційної роботи висвітлені в публікаціях:

1. Кожевнікова Ольга. Просодичні засоби організації англомовного публічного виступу. *Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації*

: матеріали IV Всеукр. студ. наук.-практ. Інтернет-конф. (Кропивницький, 18 бер. 2022 р.). Умань : Візаві, 2022. С. 104–108.

2. Кожевнікова Ольга. Дискурс і гендер. *Цифровізація науки та сучасні тренди її розвитку* : матеріали IV Міжнародної студентської наукової конференції (Умань, 11 листоп. 2022 р.). Умань, 2022. С. 180–182.

3. Кожевнікова Ольга. Становлення гендерної лінгвістики як окремої науки. *Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення* : матеріали I наук.-метод. семінару (Умань, 23 листоп. 2022 р.). Умань : Візаві, 2022. С. 40–43.

4. Кожевнікова Ольга. A linguistic portryal of the modern British woman. *Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації* : матеріали V Всеукр. студ. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Умань, 17 бер. 2023 р. Умань : Візаві, 2023. С. 216–219.

5. Кожевнікова Ольга. Особливості просодичного оформлення мовлення жінок з високим професійним статусом. *Сучасно-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи* : матеріали I Міжнар. наук. конф. (Житомир, 27-28 квіт. 2023 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

На основі комплексного дослідження промови сучасних британських жінок, які досягли успіху в різних професійних галузях ми здійснили аналіз даних та зробили наступні висновки.

У вивченні впливу гендера на просодичні характеристики мови необхідно враховувати інші соціальні фактори такі, як професійний статус, вік, національність та освіта.

Серед жінок різних професійних сфер можна виділити дві підгрупи зі схожим просодичним оформленням мови: жінки-політики, громадські діячі, бізнес-лідери та жінки з творчих професій, які працюють в медіа та дизайні.

Наш аналіз даних, отриманих під час комплексного дослідження мовлення успішних британських жінок, показав, що вплив гендера на просодичні характеристики мови пов'язаний з іншими соціальними факторами, зокрема з професійним статусом. За результатами дослідження ми виділили дві групи жінок зі схожими просодичними особливостями: політики, громадські діячі, бізнес-лідери та жінки з творчих професій в медіа та дизайні.

Під час нашого прагматико-дискурсивного аналізу ми з'ясували, що комуніканти використовують деякі дискурсивні стратегії та мовні засоби такі, як засоби персоналізації та адресації, для того, щоб створити доброзичливу атмосферу спілкування, підвищити його ефективність та сформувати соціально привабливий спосіб мовлення. Вибір цих стратегій залежить переважно від професійної сфери, до якої належить мовець.

Під час лексико-граматичного аналізу було встановлено, що мова жінок з двох груп суттєво відрізняється за характером використовуваної лексики. Жінки-політики послуговуються переважно нейтральною лексикою та не відхиляються від граматичних норм, уникаючи розмовної та зниженої лексики. З іншого боку, жінки творчих професій нахиляються до більш «демократичного» стилю мовлення та використовують велику кількість розмовної та зниженої лексики таких, як введення конструкцій, окличні

речення, слова, що вказують на приблизну оцінку, а також відхилення від граматичних норм. У мові жінок творчих професій також було зафіксовано велику кількість самоперебивань, самокорекцій та повторів.

У результаті комплексного аналізу просодичного оформлення мови інформантів було виявлено, що у мові жінок творчих професій переважали характеристики, типові для спонтанної мови: велика варіативність довжини міжфразових груп; неспівпадіння меж фразових груп з межами синтагм; наявність великої кількості пауз хезитації (заповнених та незаповнених); висока варіативність темпу; часте використання рівного тону перед паузами хезитації; недостатня чіткість артикуляції.

Ці риси також виявлені в мовленні жінок-політиків, але в значно меншому обсязі. У їхньому мовленні були виявлені деякі фонетичні особливості, які характерні для публічного мовлення: використання емфатичних пауз; широкий діапазон голосу; високий ступінь тонової варіативності; використання емфатичного фразового наголосу; висока чіткість артикуляції.

Крім того, в мові жінок-політиків можна помітити просодичні ознаки, що свідчать про приналежність до певної професійної групи, тобто риси, які є характерними для мовлення більшості політиків: домінування коротких та дуже коротких пауз; досить швидке мовлення; маркування положення ядерного тону на допоміжному або модальному дієслові; часте використання різких спадних тонів в кінці речення.

Взаємодія просодичних характеристик, перерахованих вище, призводить до того, що мова політичних діячів звучить дуже впевнено та категорично. Це свідчить про бажання мовця впливати на співрозмовника та переконати його у правильності своєї точки зору, що є типовим для професійного мовлення політиків.

При характеристиці мови інформантів з точки зору гендеру слід зазначити, що деякі дані гендерних досліджень про типові просодичні

характеристики жіночого мовлення не були підтверджені у нашому дослідженні. Це свідчить про загальну тенденцію до зменшення гендерних відмінностей у просодичному оформленні мови, яку підтверджують такі характеристики жіночого мовлення в досліджених зразках:

- Зниження голосового тону, що протирічить стереотипному уявленню про жіноче мовлення, яке асоціюється з високим тоном голосу згідно з гендерними дослідженнями.
- Обмежений тональний діапазон, який відрізняється від уявлення про жіноче мовлення, що асоціюється з широким тональним діапазоном згідно з гендерними дослідженнями.
- Переважання сходячих тонів та поєднання різних типів шкал у жіночому мовленні, що протирічить стереотипному уявленню про переважання низхідних термінальних тонів і базисних типів шкал у жіночому мовленні згідно з гендерними дослідженнями.

Загалом, жінки-інформанти використовують кооперативний стиль спілкування, характерний для жіночого мовлення, який відрізняється від чоловічого стилю спілкування за наявності більшого обсягу переривань співрозмовника з метою домінування в розмові. Використання просодичних засобів взаємодії з лексико-синтаксичними засобами сприяє формуванню іміджу сучасної жінки, яка досягла високого професійного статусу.

Нещодавно жінки отримали можливості, які раніше були доступні лише чоловікам такі, як масовий доступ до вищої освіти та можливість працювати у різних професіях, включаючи ті, що традиційно вважалися «чоловічими», зокрема банківська справа, фінанси, юриспруденція та державне управління. Ці зміни не могли не вплинути на жіночу мову.

На всіх рівнях мови було виявлено специфічні характеристики жіночої мови, яка стала об'єктом багатьох наукових досліджень. У нашій роботі ми скористалися даними гендерних досліджень, що стосуються типових рис жіночої мови, яка зазвичай пов'язується з меншим соціальним статусом порівняно з чоловічою мовою. Ми досліджували, як ці характеристики

відображаються в мові статусних жінок, які досягли професійного успіху та громадського визнання.

Отже, при аналізі жіночої мови ми враховували ще й фактор професійної приналежності, який є досить важливим. Цікавить питання, як гендерні та професійні компоненти соціального статусу взаємодіють між собою в жіночій мові, та чи можна виокремити якийсь із цих факторів як базовий у комунікації.

Підсумовуючи інформацію про прояв гендеру у вимові, варто відзначити, що цей прояв відбувається нерегулярно, і при дослідженні мови впливових жінок Великої Британії ми не знайшли багатьох характерних рис, які, за даними гендерної лінгвістики, є типовими для жіночого мовлення. Це може бути наслідком загальної тенденції до зниження значення гендерних ролей, включаючи вимову. Проте на нашу думку, ще рано говорити про повну рівність статей в суспільстві загалом і в професійній сфері зокрема.

Важливо зазначити, що при аналізі мови ми враховували не лише гендерну та професійну приналежність, але й особливості зовнішньої мовної ситуації, які, як відомо, впливають на стиль спілкування. Таким чином, у мові інформаторів були виявлені просодичні особливості, які є характерними для інформаційно-розмовного фонетичного стилю, що відноситься до жанру інтерв'ю.

Отже, у нашому дослідженні були виявлені певні тенденції просодичної організації мовлення статусних жінок з різних професійних галузей. Ми вважаємо, що такий підхід до дослідження просодичних характеристик мовлення представників різних соціальних груп є перспективним, оскільки він акцентує увагу на тісному переплетінні різних соціальних факторів у звучному мовленні.